

Ioana Camelia SANDOR

Om, creație, libertate

*Cultura ca orizont ontologic uman
în concepția filozofului
Lucian Blaga*

Ioana Camelia ȘANDOR

Om, creație, libertate
Cultura ca orizont ontologic
uman în concepția filozofului
Lucian Blaga

Lumen

Iași, 2008

Ioana Camelia ȘANDOR

Om, creație, libertate

Cultura ca orizont ontologic uman în concepția filozofului Lucian Blaga

Coordonator științific: Conf. univ. dr. Florian Roatiș

Editura Lumen este acreditată CNCIS sub nr 003
www.edituralumen.ro, www.librariavirtuala.com

Redactor: Morariu Irina Maria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

ȘANDOR, Ioana Camelia

Om, creație, libertate. Cultura ca orizont ontologic uman în concepția filozofului Lucian Blaga/ Ioana Camelia ȘANDOR

-Editura Lumen, Iași

Bibliografie

Pag. 124

ISBN-978-973-166-087-5

14(498) Blaga,L.

929 Blaga,L.

Ioana Camelia ȘANDOR

Om, creație, libertate
Cultura ca orizont ontologic
uman în concepția filozofului
Lucian Blaga

Lumen

Iași, 2008

*Cu mulțumiri speciale
domnului Andrei Alexandru Achim*

Pagin 1 sat goal inten ionat

Cuprins:

Introducere. Pentru o posibilă reorganizare conceptuală a exegezei filozofiei culturii blagiene	9
Capitolul 1. Originarea culturii în termenii reconstrucției cosmologice a lumii	15
1.1. Cu ce începem marea reconstrucție cosmologică a lumii?	17
1.2. Scurt excurs în lumea nedumeririlor	19
1.3. Conceptul de diferențiale divine.....	23
1.4. Ultime considerații asupra conceptului de orizont	37
Capitolul 2. Omul – existență întru mister și pentru revelare	43
2.1. Cunoșterea paradisiacă și cunoașterea luciferică.....	47
2.2. Traectoria misterelor în cunoașterea umană	50
2.2.1. Mistere latente.....	50
2.2.2. Mistere deschise.....	51
2.2.3. Mistere atenuate.....	52
2.2.4. Mistere permanentizate	53
2.2.5. Mistere radicalizate.....	54
2.3. Iraționalul lumii umane	56
2.4. Orizontul ontologic uman, deschiderea căii înspre cultură.....	60
Capitolul 3. Cultura ca orizont ontologic uman	63
3.1. Poziția blagiană în contextul teoriilor privitoare la cultură.....	63
3.2. Conceptul de inconștient la Blaga	70
3.2.1. Confluente și delimitare.....	71
3.2.1.1. Începuturi	71
3.2.1.2. Delimitarea lui Blaga de psihanaliză	73
3.2.1.3. Confluente între teoria blagiană și psihanaliză	74

3.2.2. Inconștient și stil.....	77
3.2.2.1. Inconștientul colectiv	78
3.2.2.2. Orizontul ca “fință” a inconștientului.....	82
3.2.2.3. Unitatea stilistică.....	83
3.2.2.4. Personanța.....	85
3.2.3. Matricea stilistică.....	87
3.2.3.1. Spațiul drept factor constitutiv al matricii	87
stilistice	87
3.2.3.2. Timpul drept factor constitutiv al matricii	93
stilistice	93
3.2.3.3. Accentul axiologic	96
3.2.3.4. Atitudinea anabasică și catabasică.....	99
3.2.3.5. Năzuința formativă	100
3.2.3.6. Dinamismul matricii stilistice	102
3.2.4. Spontaneitatea obiectivă.....	104
3.3. Dimensiunea metaforică a culturii. Cultura - organul	
redării indirecte a ceea ce nu poate fi redat direct	106
Încheiere. Omul blagian – liber, capabil, posesor al	
adevărului.....	115
Bibliografie selectivă.....	123

Pagin 1 sat goal inten ionat

Introducere

Pentru o posibilă reorganizare conceptuală a exegezei filozofiei culturii blagiene

Lucrarea de față se dorea a fi inițial o transpunere a sistemului filosofic blagian în termenii ordinii atât de familiare fiecăruia dintre noi: începutul (apariția omului), dezvoltarea (cunoașterea) iar în final se dorea adăugarea sensului (cultură și Dumnezeu). Au apărut apoi îndoielile, semnificațiile care inițial au fost ignorate și care acum se întorceau sub forma unor imperative. Nu se poate ignora în corpul unei lucrări sensul ultim; trebuie să-l macini, să-l duci înapoi și încolo pentru ca acesta să trădeze rațiunea întregului edificiu.

Am decis, în acest fel, să încep această lucrare, elaborată în termenii propriei înțelegeri, cu Marele Anonim.

De ce începem cu Marele Anonim?

Într-o primă instanță pentru că unitatea, oricât de fascinantă ar fi, nu poate fi preluată și analizată fără sensul metafizic – cel puțin nu în termenii acestei lucrări (deși nu ne este teamă de o eventuală extrapolare). Ar constitui un dezavantaj major pentru orice abordare stagnarea la un nivel intermediar în condițiile în care un filozof și-a continuat gândul prin “cel mai nobil risc al spiritului uman”¹, prin cercetarea “întocmirilor profunde”² care dezaxează și dau ordinea atotordonatoare.

¹“<<Metafizica>>, o denumire filosofică de circumstanță la început, a devenit încetul cu încetul numele unanim acceptat pentru cel mai nobil risc al spiritului uman”, Lucian Blaga, Trilogia cunoașterii, vol. 3 *Cenzura Transcendentă*, Ed. Humanitas, București, 2003, p. 7.

²“Din cauza acestor frâne transcendente cărora le este supusă puterea creatoare a omului, orice revelație a misterului ia doar un aspect metaforic și stilistic. E vorba aici,

Importanța conceptului de Dumnezeu (sau Marele Anonim) este deosebită în sistemul blagian. Nimic nu mai este la fel și nimic nu ar fi așa cum este prin ignorarea acestui concept pentru că s-ar pierde sensul, s-ar pierde “de ce-ul” întregii ordini instituite – “În jurul ființei umane gravitează cunoașterea, plăsmuirile culturii, fenomenul stil și valorile, manifestări al căror profil și îndeosebi finalitate nu o putem înțelege fără raportarea la transcendență, la Marele Anonim ca punct central al icoanei cosmice, acel fond originar și anonim ce se află îndărătul fapturilor și dincolo de ele, statuând limitele și tipurile de evoluție și manifestare ale acestora.”³

Un alt accent pus pe statutul de sine qua non al acestei dimensiuni în receptarea sistemului blagian este formulat în termenii argumentului fascinant adus de Constantin Noica: “Cînd am recitat *Diferențialele divine* am simțit ce păcat greu apasă asupra noastră că n-am știut să trecem lucrarea în centrul construcției. Vedeți, construcția aceasta, care ține perfect și care urma să se încheie printr-o a cincea trilogie, *Trilogia pragmatică*, arată limpede că îngrădirile omului sînt cele care îi fac tăria sau capacitatea de creație.”⁴ De asemenea, încă din titlul acestei lucrări: cultura, ca orizont ontologic uman, ne dăm seama că aceasta nu are șanse de abordare fără deținerea orientării întregului sistem. Accentul cade în această lucrare inevitabil pe cultură, însă pașii necesari prezentării acesteia în termeni blagieni nu-ți permit decupaje nelegitime și reconstrucții ulterioare. Am decis, în acest sens, ca, înarmați fiind cu principiul explicativ al umanului la Blaga (omul

în cele din urmă, despre niște întocmiri profunde, despre niște rînduiri și finalisme metafizice.”, Lucian Blaga, *Artă și valoare*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 187.

³ Teodor Vidam, *Lucian Blaga și filosofia europeană a secolului XX*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005, p. 43.

⁴ Constantin Noica, *Sistemul lui Lucian Blaga în lumina veacului XX* în Simple introduceri la bunătatea timpului nostru, Editura Humanitas, București, 1992, Ediție îngrijită de Marin Diaconu și Gabriel Liiceanu, p.181, 182.

nu poate cunoaște totul pentru că Marele Anonim nu-i permite acest lucru) și cu întemeierea în ontologie a orizontului ființei umane, să stăruim mai apoi pe prezentarea complicatei și paradoxalei ființe umane în cultură. Ce ne facem în condițiile în care nu putem cunoaște totul? Vom privi prin conceptele blagiene omul format în cei peste 2500 de ani în care, chiar dacă nu a cunoscut niciodată absolutul, a trăit vieți animate de satisfacții și conduse de “stele care-i luminează numai lui”⁵. Să lăsăm absolutul cui l-a vrea... fără el avem puterea neistovită de creație omenească! ne spune parcă Blaga (“- Voim să existe – incognoscibilul – tărîmul de dincolo, în care ne oglindim dorurile și vrerile..., căci nu suntem numai intelecte rigide, ci personalități vii, cari simt frumosul și vreau binele.”⁶). Reies din acești 2500 de ani anumite constante, o nevoie structurală de perpetuă chestionare specifică ființei umane precum și fascinantul mecanism al cunoașterii și al plăsmuirilor umane, constante pe care Blaga le reunește în termenii unui izvor dătător de satisfacții prezent în îngrădire (“*Această* satisfacție profund umană ne-o pot da numai *plăsmuirile umane*, născute de-a dreptul din existența noastră în mister și pentru revelare.”⁷) – vorbim aici în termenii noicieni ai ambivalenței îngrădirii⁸.

Opera filozofică blagiană nu e doar metaforă și spațiu mioritic. Tensiunea prezentă în cunoaștere, satisfacția creată prin

⁵ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, ed. cit., p. 190.

⁶ Lucian Blaga, *Concepția despre lume și știința în Începuturi*, vol. *Încercări filozofice*, Editura Facla, 1977, Ediție îngrijită de Anton Ilica, Prefață de Viorel Colțescu, p. 57.

⁷ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, ed. cit., p. 58.

⁸ “Trilogiile de față sînt un răspuns dat vremii de azi. Sînt de găsit de altfel în Blaga cunoștințe științifice neașteptate, se află o punere la punct, la zi, cu tot ce este al veacului. Dar nu am știut să-l trecem lumii largi, traducîndu-l într-o limbă de mai mare răspîndire; nu am știut să facem din el un răspuns dat neliniștilor lumii. Acest răspuns este: ambivalența îngrădirii.”, Constantin Noica, *Sistemul lui Lucian Blaga în lumina veacului XX* în Simple introduceri la bunătatea timpului nostru, ed. cit., p. 182.

plăsmuirii, antinomia transfigurată ca ultim răspuns posibil al omului față de acel X intangibil, diferențialele divine care compun lumea, destinul creator, tragic și măreț al omului – toate acestea nici nu le bănuiam măcar la început. De ce primul lucru pe care îl aflăm despre Blaga e fie referitor a spațiul mioritic, fie la metaforă, fie la “Hronicul și cântecul vârstelor”? Ne înscriem, umili, în acest sens pentru o reconsiderare a accentului ce se pune pe anumite părți ale sistemului filozofic blagian – “În școlile noastre accentul se pune aproape exclusiv pe lecturi din *Spațiul mioritic* (1935), din acel decupaj din *Geneza metaforei și sensul culturii* (1937), ca și din alte capitole din volumul privind geneza metaforei. Analizele didactice ale poemelor blagiene tot la această bibliografie școlară trimit, atunci când este să se înalțe pe podișurile sau piscurile filosofiei. Câți elevi sunt îndemnați să citească *Eonul dogmatic* (un sui generis tratat de epistemologie didactică), *Știință și creație*, *Religie și spirit* sau *Experimentul și spiritul matematic*? În chiar capetele noastre Blaga apare sărăcit și amputat, redus la mirosul de stână și la băătura caselor țărănești, la doină și la tradițiile din moși strămoși.”⁹

În urma cercetării principiului metafizic care explică umanul, avansăm apoi înspre domeniul cunoașterii pentru a surprinde cum cunoaște omul? de ce cunoaște omul? și, mai ales, ce cunoaște omul? Nu credem să existe un alt context mai prielnic prezentării conceptului de mister decât cunoașterea. Vom întâlni misterul și-l vom cerceta pentru a vedea cum se comportă ființa umană în dificultățile cognitive care îi asaltează deseori lumea.

Ne apropiem cu aceste demersuri de zona cheie a lucrării – o zonă în care stăruim asupra plăsmuirii ca expresie finală a actelor omului în contact cu lumea cunoscută și necunoscută.

⁹ Leonard Gavrilu, *Inconștientul în concepția lui Lucian Blaga*, Editura Iri, București, 1997, p.97, 98.

Urmărim aici în mod special surprinderea caracteristicilor culturii în perspectivă blagiană.

În încheiere sunt descrise unele implicate ale omului blagian în cultură sub forma dezvoltării anumitor întrebări conturate pe parcursul lecturilor: cât de liber este omul blagian – liber în a fi el însuși, nedeterminat și unic, și ce drept are în a-și construi sensul în lume, ce reprezintă ființa umană sub aspectul posibilităților sale și unde se situează adevărul nostru – acesta, în care ne încredem de când suntem oameni deplin¹⁰ – în lumea lui Blaga.

Acestea fiind spuse, o ultimă precizare și putem începe: intenția noastră prin prezenta lucrare nu este aceea de a aduce ceva complet nou într-o literatură care abundă de lucrări referitoare la opera și universul blagian ci, mai degrabă, de a aborda opera filozofului român dintr-o nouă perspectivă și de a realiza o prezentare originală a principalelor nuclee filosofice ale lui Blaga. Dorim să ne alăturăm celor care consideră sistemul filozofic blagian unul dintre cele mai complexe și cuprinzătoare sisteme filozofice românești și, în acest sens, avem în vedere încercarea de a revela un univers bine conturat al cărui principal postulat este plierea pe sistemicitatea gândului filozofic blagian.

¹⁰ “Cu omul <<deplin>> apar în cosmos o nouă rînduială, un nou orizont, un nou destin, și concomitent unele secrete finalisme metafizice cu totul aparte, inexistente până aici.”, Lucian Blaga, *Artă și valoare*, ed.cit., p.28.

Pagin 1 sat goal inten ionat

Capitolul 1

Originarea culturii în termenii reconstrucției cosmologice a lumii

Intrăm în straturile subpământene ale sistemului filozofic blagian, în ceea ce explică și determină, în rațiunea de a fi a lumii și a lucrurilor... dar nu în ultimul rând în rațiunea de a fi a omului. Intrăm cu umilință și smerenie pentru că nici nu bănuiam până unde merge mintea omenească în trădarea țărnelor¹¹... și a mers departe... cu demnitate și curaj (despre curajul blagian s-au spus multe și totuși, parcă nu destul – dar despre acestea la locul potrivit.)

Ne vom strădui pe tot parcursul lucrării să respectăm dezideratul acestei lucrări: surprinderea caracteristicilor culturii în perspectivă blagiană. Ne plecăm în fața consecvenței gândului și anunțăm în acest sens ce dorim să obținem în contextul deschis de marea reconstrucție cosmologică a lumii. Prin pătrunderea în spațiul genezei nutrim dorința analizei conceptului de “orizont ontologic” precum și legea lumii umane reconstruite conceptual de Lucian Blaga. Urmărim conturarea conceptelor bliagene în cadrul contextului lor care originează, context fascinant prin complexitate pentru că, trebuie să mărturisim, bănuim o legătură profundă a conceptului cu gândul și contextul ce-l împresoară și din care reiese parcă natural, neafectat de nuanțe accidentale. Sintagma “orizont ontologic” ne face cunoscută într-o primă instanță întemeierea în existență a gândului, crearea unui concept ce învâluie un mod de a fi, un mod de manifestare în ceea ce există. Dar sintagma mai indică ceva – și aspectul despre care

¹¹ cf. ”Terenul e pentru metafizician un tragic țărniș de salt în gol.”, Lucian Blaga, Trilogia cunoașterii, vol. 3 *Cenzura transcendentă*, Editura Humanitas, București, 2003, p.8.

vorbim este esențial atât pentru descrierea blagiană a omului cât și pentru cultura ființei – este vorba de orizont. Ce este un orizont, cum se instituie el în arhitectonica Universului¹², ce loc ocupă în concurența cu restul noțiunilor ce urmăresc făurirea culturii – iată aspectele ce ne-au adus în geneză, aspecte pe care le dorim dezvăluite aici. Cu această nouă lume, corolar al orizontului nostru, se declară în univers condițiile de posibilitate ale culturii – se creează aici matca ontologică a culturii: “Cultura poate fi determinată pe deplin numai în ordine ontologică și metafizică (s.n.), iar nu în ordine naturală, căci ea este semnul vizibil al unei noi mutații ontologice în cosmos, dincolo de animalitate și spirit, o mutație în tovărășia căreia apar, precum văzurăm, noi rînduiri și noi finalisme metafizice.”¹³ Gîndul blagian merge până la capăt în reconstrucția conceptuală a lumii și, o dată cu perspectiva capătului, pătrund în gînd nuanțele transcendenței (“Lărgirea necurmată (s.n.) a frontului preocupărilor trebuia în chip oarecum firesc să ne îndrume la un moment dat și spre problema genezei cosmice.”¹⁴) iar noi ne silim să ținem pasul în ordinea instituită de filozof.

De ce Îl numim Marele Anonim și nu Dumnezeu?

¹² cf. “Modurile ontologice dețin totuși locurile cele mai hotărîtoare în arhitectonica Universului.”, Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, Editura Humanitas, București, 1997, p.63.

¹³ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, Editura Humanitas, București, 1996, p.30.

¹⁴ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, ed. cit., p.16.

Continuarea acestui volum o puteți lectura achiziționând volumul de pe

www.editalumen.ro

www.lumenpublishing.com

sau din librăriile noastre partenere.

ISBN 973-366-087-9

9 789731 366087

Conținutul acestui volum nu
reprezintă în mod necesar
punctul de vedere al Editurii
Lumen sau al finanțatorilor

Publicat cu finanțarea:

media
LUMEN
www.EdituraLumen.ro